

pagini de luptă

• La izvoarele unei comuniuni artistice

O serie de vechi documente atestă colaborarea frățească a artiștilor români cu cei maghiari și germani. Se cunosc astfel trupe care joacă alternativ în limbile română și maghiară, germană și română, maghiară și germană, ori chiar în toate cele trei limbile. O asemenea trupă este cea a lui Eugen Filtsch din Brașov, care include în repertoriu la 5 mai 1815, în limba „valahă”, o „comedie și operetă”. În „Societatea românească cantatoare teatrale” a lui Wolf Farkas joacă alături actori români și actori unguri, iar altă trupă, cea a lui Foti din Seghedin, este alcătuită din români, unguri și germani.

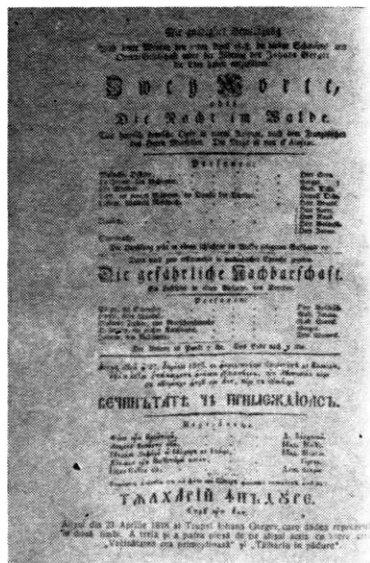
De asemenea se cunosc dramaturgi de limbă germană care se inspiră în lucrările lor din istoria și viața poporului nostru. Cristian Heiser scrie în 1816 o piesă inspirată din istoria formării poporului român, cu titlul Traian și Loghin sau Cucerirea Daciei. Între anii 1807—1840 se joacă în limbile română, maghiară și germană o altă lucrare inspirată din realitățile istorice românești, scrisă de doamna Frincul von Weisenturm.

În dreapta, un afiș din 1818 al trupei Johan Gerger anunțând două spectacole atit în limba germană cât și în română. (Vecinătatea cea primejdioasă și Tilhariu în pădure.)

• 1869: O „reuniune” statornică de „diletanți”

„(...) în 1869, la stăruințele tînărului și talentatului elev de liceu Ioan Baciu, societatea literară a elevilor români de la liceul catolic clujean, a întemeiat o reuniune statornică de diletanți sub «directoratul» sextanului Podoabă.

Născută din entuziasmul ce nu cunoștea piedici al gimnaziștilor hrăniți cu literatura și convingerile naționaliste ale vremii; sprijinită cu căldura caracteristică epocii, de frunțașii clujești de atunci (...), condusă de directorul sextan și de neobositul «millartist» Baciu, care-i lucra lemnăria, îi zugrăvea culisele, își învăța cu fanatism rolele și făcea și pe frizerul actorilor — această tovarășie dramatică era însăși însuflețirea. Băieții aveau pe la mijlocul anului 1870, în repertoriul lor următoarele piese bine studiate: *Nunta țărănească*. *Lipitorile satelor*, *Mania posturilor*. *Rusaliele în satul lui Cremene*, *Cuiu în părete*. *Muza de la Burdujeni*. *Soldatul român*, *Baba Hîrca*. *Tribunul* (de Lapedatu), *Răscoala lui Horea* (de I. Vulcan), *Balul mortului*, *Paracliserul*, *Ulăduțul mamei*, *Meșterul Manole*, apoi canțonete și destule poezii comice și eroice.

Arad, 1870 : „Domnul Millo, cu compania sa teatrală de la București, are onoare în trecerea sa prin acest oraș a da câteva reprezentațiuni române“

Toate mergeau strună: tinerii erau entuziaști, rolurile se știau, publicul le dădea sprijinul bănesc și moral și reprezentațiile urmau regulat, una la lună, în «strada Turzii» unde era locuința lui Băciu și a lui F. Filip, alt diletant foarte talentat.

La spectacol veneau și profesorii papistași de la gimnaziul unguresc, îmbărbătindu-și elevii — ei înșiși știau aproape toți românește.

(...) Lipsea însă totuși ceva: duhul de viață, stimulul din afară, pilda cea mare văzută cu ochii, care să-i împingă către înfăptuirea turneului ce-l visau liceanii în orele lor de neodihnă și sfântă frământare sufletească. A venit în sfârșit și acest îndemn cu sosirea în Ardeal a lui Millo, în vara anului 1870.

Dobândind concesiune de la guvernul unguresc, nemuritorul actor a făcut un turneu neuitat, prin orașele noastre mai de seamă: Brașov, Sibiu, Blaj, Cluj, Oradea etc...

Stagiunea clujană de 2—3 săptămâni a lui Millo a avut o înrîurire covârșitoare asupra Românilor din Cluj, asupra tinerimei, dar mai ales asupra companiei dramatice a gimnaziștilor noștri. Entuziasmul lor creșcu, ei imitau acum, întrecându-se, pe actorii lui Millo, își învățau rolele cu o ambiție nemărginită și jucau așa de bine, încât «privitorii erau uimiți» de prestațiunile lor“.

(Aurel P. Bănuț : „Teatrul românesc în Ungaria, 1869—1913“. „Revista teatrală“, Brașov, nr. 1, 1913)

● 1870: Apelul către „intelența” română

La 19 „faur” 1870, un grup de români inițiază o întrunire în scopul înființării unui teatru românesc în Transilvania.

„Necesitatea înființării unui teatru național pentru românii de dincoace de Carpați se simte de întreaga româneime.

Această necesitate este una dintre cele mai ardente. Așa ne spun o mulțime de voci, ce în toată ziua ne sosesc prin toate părțile; așa ne șoptește inima și ne spune priceperea noastră.

Deci un început serios și regulat pentru realizarea ideii nu se mai poate amina, căci fiecare minut pierdut involvă daune imense și responsabilitate mare față cu viitorul.

Conform opiniunii publice, manifestată și în publicitate și în particular, precum spuserăm mai sus, — acel început ar fi să se facă în Budapesta, prin mijlocirea inteligenței naționale concentrată aici.

Deci, subscrișii ne luăm voia a ruga pe toți inteligenții români din Budapesta, să binevoiască a se întruni Luni la 28 faur st. n., după miazăzi la patru ore, în refectoriul redutului orășenesc, pentru a se consulta în privința aceasta și a stabili măsurile necesare.

Antoniu Mocioni, Georgiu Mocioni, Alexandru Mocioni, Ion Eugeniu Cucu, Sigismund Popovici, Iosif Pop, Dr. Aureliu Maniu, Uichentie Bogdan, Sigismund Borlea, Iosif Hodoș, Ladislau Butean, Basiliu Jurca, Lazăr Ionescu, Petru Mihaly, Demetriu Ionescu, E. B. Stănescu, U. Babeș, Iosif Vulcan.

Pesta, 19 faur 1870."

• „Bine ați venit, fraților artiști!”

La 24 mai 1871, „Gazeta Transilvaniei” publica un salut de bun venit trupei de actori români de sub conducerea lui Mihaile Pascaly, care venea în Transilvania în vederea unui nou turneu.

„Tocmai avem marea bucurie a anunța fraților noștri dintre Carpați, că renumitul nostru artist d. Mihaile Pascaly, directorul societății dramatice din România liberă, se află în mijlocul nostru cu o trupă de actori aleși. D-sa e rezolut a face un rond printre românii dintre Carpați, oriunde va fi chemat de nobila dorință de-a gusta din farmecul, frumosul și folosul artei acesteia, ce s-a domiciliat în grădina culturii morale, artistice, estetice cu aspirațiuni la progres și mărirea națiunii daco-romane. D. Pascaly va reprezenta aici șapte piese dramatice și, mine, Joi, va începe cu piesa *Resmirița lui Tudor Ulădimirescu*. Nu mai purtăm nicio îndoială despre concursul cît de călduros al fraților Români, ori pe unde va fi chemată sau avizată această societate teatrală, de aceea ne grăbim a o binevența cu cel mai cuvinit și mai călduros: bine ați venit, fraților artiști în mijlocul nostru!”

* * *

Același ziar publică în continuare „Adresarea” lui Mihaile Pascaly către spectatorul din Transilvania.

„Domnul meu !

În anul acesta doresc să reîncep excursiunea mea artistică de-acum 3 ani.

Domnul meu ! Din punctul de vedere moral, artistic și național cred că este o sfințită datorință de împlinit, o imperioasă trebuință pentru dezvoltarea intelectuală, înfrumusețarea simțimentelor, înnobilarea cugetărilor, baza de progres, de mărire și de tărie pentru orice națiune, și mai îndeosebi pentru un popor june ca al nostru, cu atîta viață, cu atîta speranță și cu așa înaltă misiune de împlinit.

(...) *Artea* română pentru toți în genere, pentru români în parte și în contra nimă-nui, iată credința, iată cugetarea mea.

Nu cred să am nevoie a vă spune, că asemenea încercare, că asemenea sfințită datorie de împlinit, nu pot ajunge mărețul lor scop decît numai atunci, cînd toți, mic și mare, forte și debil, avut și neavut vom uni toate forțele noastre, toate inimile noastre, toate aspirările noastre, într-o *otărîre* severă și națională. Susținerea în tot și cu tot pentru tot ce privește știința, arta, lumina, cultura și desvoltarea românească. — De la concursul dv., de la îmbrățișarea dv., de la solidaritatea cu care veți tracta această chestiune, voi vedea dacă ideea această națională a găsit răsunset între români și dacă eu merit onoarea de a fi unul din interpreții săi. — Teatrul este istoria vie de cultură, de mărire și de poleire a unei națiuni. Popor fără teatru este popor fără cultură, fără mărire, fără poleire, fără istorie. Lumii, care știe că am avut în trecutul nostru și cultură și mărire și poleire și pagini mărețe de istorie, să-i spunem, să-i probăm, că avem astăzi și noi puțină artă, multe aspirări de desvoltarea ei și teatru național, depozitarul, focarul de lumină și de poleire pentru orice popor.“ (...)

• Un plan de acțiune

În una din ședințele sale de lucru, comitetul „Societății pentru fond de teatru român” propune unele măsuri organizatorice.

„Comitetul societății se îndrumăază a compune un «plan de acțiune» pentru executarea lucrărilor necesare la pregătirea înființării teatrului român și a-l prezenta la proxima adunare generală spre deliberare.

Având în vedere faptul, că pînă să ajungem la realizarea dorinței de a ave trupa teatrală bună, trebuie să urcăm succesive mai multe trepte, societatea pentru fond de teatru va ave să-și îndrepteze atențiunea și activitatea cătră următoarele probleme mai apropiate :

- a) Să califice artiști dramatici, la înălțimea chemării, perfecționînd talentele, ce se găsesc azi în mijlocul poporului nostru românesc.
 - b) Să trimită artiști calificați în diferite centre românesce spre a anima publicul mare românesc cătră arta dramatică.
 - c) Să îngrijească de îmbogățirea unui repertoriu de piese dramatice corespunzătoare.
 - d) Să caute a face întrebuintare de acele mijloace, prin care se face educația, în ce privește interesul și gustul artistic, publicului nostru românesc, pentru cauza teatrului, și în genere pentru arta dramatică, cu toate ramurile ei.
- Într-aceasta societatea nu va conteni a îngriji și de sporirea continuă a fondului“.
- (...)

1. În scopul de a se tot îmbogăți repertoriul teatral cu piese corespunzătoare trebuinței de dezvoltare a poporului românesc și a clasei culte, piese adecă scrise în o limbă curată și frumoasă și calificate a da o sănătoasă hrană sufletească — comitetul societății își va lua sarcina să tipărească continuu piese teatrale, atît originale, cît și traduceri și localizări din literaturile streine.

2. Preocupația de căpetenie în privința aceasta și-o va concentra comitetul cu deosebire asupra pieselor originale românești, cu subiecte luate din viața poporului și a clasei noastre culte.

3. Și pentru ca societatea să poată contribui și direct la dezvoltarea și îndrumarea literaturii dramatice române în o direcție bună, comitetul va decerne premii pentru cele mai bune piese teatrale originale.

4. Comitetul va îngriji ca toate piesele intrate în concurs să fie apreciate de comisiuni competente în materie de literatură dramatică, fie constituite din membri ai comitetului, fie din alti bărbați literați.“

„Artistul pantofar“ G. A. Petulescu, inițiator și animator al „Societății teatrale română ambulanta“, înființată în 1878

O „melodramă istorică“ în interpretarea trupei lui G. A. Petulescu

Teatru Roman in Lugosip.
Representatiune Extraordinara.

Societatea Teatrala romana ambulanta din Ungaria si Transilvania
 sub directiunea G. A. G. PETULESCU

Astazi Duminica la 2 Iuliu st. n. 1882
 Menutiuta piesa:

**INVIINGERIA
 GRIVITIEI**
 de catre Armata Romana

Canta si dansa si are o parte din bugetul ei. Este o dramă nouă scrisă
 laudă de Mădălina Wronka.

Mădălina Wronka, de 2 ore și 15 minute.

Tabloul I. - Curtea din Orașul Pesti. Parlamentul din Budapesta. - Tabloul II. -
 Păcătoarele trupuri cantare la muzică. - Tabloul III. - Orașul Grivitiu. - Muzica din Vădina
 Mădălina Wronka. - Tabloul IV. - Orașul Buda. - Muzica din Buda. - Tabloul V. - Orașul
 Buda. - Muzica din Buda.

PERSONAJE:

Numele	Sex	Profesiune	Partea	Actori
Regele	M.	Rege	1	...
Prințesa	F.	Prințesa	2	...
...

Vădina Lorulhet
 Păcătoarele trupuri cantare la muzică și dansă. - Tabloul III. - Orașul Grivitiu. - Muzica din Vădina
 Mădălina Wronka. - Tabloul IV. - Orașul Buda. - Muzica din Buda. - Tabloul V. - Orașul
 Buda. - Muzica din Buda.

Canta si dansa si are o parte din bugetul ei. Este o dramă nouă scrisă
 laudă de Mădălina Wronka.

Mădălina Wronka, de 2 ore și 15 minute.

• „Voim să înălțăm un templu al Thaliei române...”

Discursul de deschidere al președintelui Iosif Vulcan la adunarea generală a Societății pentru fond de teatru român, de la Orăștie, 1, 2 iunie 1897.

„Domnilor și Doamnelor !

Vă salut cu bucurie în giurul steagului Societății noastre !

Ideea, care strălucește scrisă pe steagul nostru, ideea pentru care luptăm stăruitor și care ne-a întrunit aici, are o înaltă însemnătate culturală-națională.

Ea vine a răspunde la o trebuință de obște simțită, tinde a ridica o pîrghie cerută de ființa noastră de element de cultură și dă un puternic ajutor stăruințelor de-a ne afirma idiomul nostru.

Scopul nostru este să înființăm un nou amvon pentru răspindirea moralității, o nouă catedră pentru propagarea bunului gust, un nou organ pentru întărirea culturii naționale.

Voim o tribună pentru poleirea graiului nostru, o tribună, care să ne încinte cu frumusețile limbii naționale.

Voim un cămin pentru muzica noastră și pentru toată comoara artistică, ce am moștenit de la părinții și strămoșii noștri.

Voim un templu al artelor, care alătura cu biserica și școala să facă creșterea poporului, de multe ori suplinind și întregind ce aceste două n-au putut să îndeplinească, un templu din ale cărui învățături să poată trage foloase toți, tineri și bătrîni, săraci și bogați, învățați și cei ce nu știu carte, pentru cari școala e tîrzie, iar biserica nu ajunge.

Voim să înălțăm un templu al Thaliei române, care să ne reprezinte marile figuri ale istoriei naționale, eroii și martirii noștri, care și-au vărsat sîngele pentru neamul lor, Să ne învie pe marele împărat carele în capul oștirii învingătoare, a înjugat Dunărea și trăgînd de-acolo o brazdă, ale cărei urme se cunosc și azi, a întemeiat aici o nouă provincie romană, așezîndu-ne în ea pe noi drept sentinela a gintei latine. Să ne înfățișeze fazele de frunte, prin care au trecut neamul românesc de atunci și pînă astăzi, tot atîtea drame, tot atîtea tragedii, în cari ideea fundamentală, — îndemnul care a pus pe toți în arena luptei și pentru care au murit, a fost vecinic dragostea țării și dorul nestins de-a se susține ca neam românesc.

Să ne arate ca într-o oglindă toate însușirile noastre bune și rele, așa cum sîntem astăzi, un popor în starea de fermentațiune, în carele binele și răul, frumosul și uritul, adevărul și minciuna, realitatea și fanfaronada se dau în capete, formînd un strașnic proces de cristalizațiune, care ne stinge multe visuri frumoase, dar ne și înalță credințe nouă, bine întemeiate.

Voim un templu, în care toți să ne adunăm cu evlavie și să ne închinăm smerit dumnezeescilor învățături ale geniului nostru național ; un templu, care să ne întărească sentimentele noastre de încredere în puterea de viață a elementului românesc.

Atît istoria și viața socială, cît și traiul poporului nostru dau scriitorilor noștri o comoară de subiecte.

(...) Istoria neamului nostru ne-o tilcuiesc tradițiunile și legendele, ce trec din gură în gură și trăiesc din generațiune în generațiune. Munții și văile, codrii și poenile, peșterile și cîmpiile povestesc și cîntă trecutul nostru : nu lipsește decît poetul care să culegă tot ce aude și să-și încoarde lira spre a ne cînta ditirambe despre trecutul nostru.

Viața noastră socială, deși abia născută și neformată încă, ori poate tocmai pentru asta, oferă o bogată recoltă pentru autorii noștri dramatici. Luptele pentru pânea de toate zilele, rîvna de a întrece pe alții, lăcomia de avere, fudulia de a se cocota în poziții strălucite, pisma și ura ce ne înstrăinează și pun bețe în mersul întreprinderilor, luxul ce distruge multe fericiri și — ceea ce mai degrabă am ascunde — frecările noastre confesionale : chiamă parcă anume pe scriitori, spre a face din atîtea comedii — niște comedii.

Dar bogăția cea mai nesfirșită, originalitatea cea mai prețioasă, temelia cea mai traică a vieții noastre intelectuale este în popor.

Felul lui de-a trăi, de-a vorbi, de-a cînta, de-a se întrista și de-a se veseli, este un material plin de farmec pentru scenă. Datinele lui strămoșesti, începînd de la naștere, de la nunți și pînă la înmormîntare : descîntecile, vrăjile și credințele lui, care îl petrec în toate clipele vieții, cari singure în lume îi alină durerile și-i măresc bucuriile, acea

„Diletanții“ din Lugoj în piesa „Idilă la țară“, jucată în anul 1900

comoară neseacă de bogății etnografice, pe care noi încă nu o cunoaștem deplin, cuprinde niște tablouri feerice, cari încintă ochii și înduioșează inima.

Poesia lui este ca izvorul, din care cu cât scoți mai mult, cu atîta izbucnesce mai limpede. Bogată, originală, fermecătoare, gîngășă, tînăra și plină de frumuseți, ea și-a făcut intrarea triumfală în literaturile tuturor popoarelor culte.

(...) Ori din ce parte am studia neamul românesc, pretutindenea dăm de eticheta de noblețe a obîrșiei sale vechi. În toate ale lui, în datini, în poezie, muzică și port, găsim germeii clasicității. Un cuvînt acesta, care trebuie să ne deschidă porțile civilizațiunii, care ne îndreptățește să ne reclamăm un loc printre popoarele care înaintează, căci deși săraci, deși înapoiți încă, putem zice cu mîndrie: *Est Deus in nobis!*

Ar fi un păcat național, de care ne-am face răspunzători înaintea urmașilor noștri și ne-am atrage disprețul lumii: de cumva am rămîne și mai departe nepăsători față de elementele noastre culturale.

Sîntem datori să le adunăm la un loc, căci ele ne sînt partea cea mai bună a sufletului, sînt pasaportul nostru pentru concertul neamurilor culte.

Trebuie să le clădim un scut, să le punem sub acoperiș, să le facem un palat, — unde nu numai să fie la adăpost, dar să și înflorească, să ne putem bucura toți de progresul lor și să le putem arăta lumii.

Un astfel de palat vrea să întemeieze Societatea noastră”.

• „Să trăiască domnul president al Comitetului teatral”

O festivitate „poporală” la Orăștie, la 14 iunie 1897

„...Precis la 2 ore p.m. călușerii din Orăștie, Romos, Beriu (...) împreună cu sutele de țărani și țărance din loc și jur, toți strălucind de curățenia albă a costumelor alese

de sărbătoare, începură a se înșira în rânduri de câte 4 înaintea edificiului școlii române și îndată după 2 ore o și porniră în pași militari, la sunetul unei bănzi puternice în spre localul nedeicii : dumbrava orașului. (...)

Era un convoiu feeric.

Muzica în frunte. La mijloc călușerii în haine albe ca zăpada, cu largi eșarpe tricolore peste piept și peste brăiele late de piele, cu zurgalae îngropate în lire tricolore, legate pe sub genunchi.

Atîta forță, atîta demnitate, atîta energie era în pasul și în ținuta acestor flăcăi!...

Convoiu imponent a mobilizat orașul întreg. Și în scurt timp după sosirea călușerilor și a poporului în dumbrava orașenească, vastul loc a fost formal inundat de lume, atît Români cît și alte neamuri. La 4 ore a sosit și comitetul la fața locului. Jocul călușerilor începu.

Călușerii se prezentară în grupuri deosebite, salutară pe Presidentul comitetului societății și imediat se apucară de joc.

Era o impresie estetică superioară, ce-ți făcea dansul acestor flăcăi, cari jucau tradiționalul „Călușer” și „Bătuta”, fiecare grup cu variațiunile, „ponturile” sale deosebite.

Am primit impresia văzînd pe acești măiestri în ale dansului, că dintre toate manifestațiunile artistice ale poporului nostru, dansul este, care a ajuns la culmea perfecțiunii. Jocul acestor oameni este o producțiune artistică de primul rang. Flăcăii aceștia joacă cu toate părțile trupului lor : capul, umerii, brațele, mîinile, soldurile, genunchii, glesnele, călcîiele și virful picioarelor, toate sînt angajate în jocul lor, fiecare membru amintit este în continuă modulațiune și își are figurile speciale, cînd ese mai tare la iveală în joc, acompaniat fiind de jocul secundar al celorlalte membre. Într-o figură se afirmă genunchii, în alta glesnele, în alta călcîii și așa mai departe.

Ținuta flăcăilor la joc este conșcie și eroică. Dispoziția lor, deși joacă foarte mult și în continuu, este senină, mîndră, veselă.

Dacă poate fi vorba de gradațiune în aceste producțiuni de natură pur artistică, apoi călușerii din comuna Romos sînt „primi inter pares”. Precisiunea pedantă în ansamblul jocului, elasticitatea mișcărilor, temperamentul de foc, care se exprimă în chioate continue de plăcere, în sufocare continuă la joc frenetic prin exclamări ca : „Rupe-o, copile !”, „Nu te da, mări !”, „Unu, doi !”, „Trei, copile, trei !”, „Rupe-o !”, și altele asemenea, — produc o impresie estetică și în același timp o mîndrie națională în piepturile asistenților de-o astfel de forță educativă, cultivatoare de minte și de inimă, cum omul, care nu i-a văzut și care nu a simțit ce am simțit noi, nici că-și poate imagina.

După jocurile voinicesci a urmat petrecerea cu dans a poporului. Sute de oameni jucau „hora” și „învîrtita” pe pașiștea verde de la marginea dumbrăvii, pînă seara tîrziu.

Iar seara la 8, cînd călușerii cu convoiul poporului se întorceau de la nedeie, în drumul lor observară, că comitetul societății împreună cu o seamă mare de inteligență se afla la mese în liber, în fața restaurantului „Szöcs”. În cîteva secunde călușerii formară o coloană dublă în lungime de vreo 50 de metri cu frontul către comitet, Vătaful-șef eși înainte, își ridică pălăria și ură : „Să trăiască domnul President al comitetului teatral”, iar feciorii izbucniră într-un singur strigăt puternic : „să trăiască !”

Presidentul le mulțami foarte emoționat. Iar ei făcură „stînga împrejur” și porniră cîntînd și chiuind parcă a lor ar fi fost Orăștia” (...)

(„Gazeta de Transilvania”, nr. 121, 122, 123 din
4, 5, 6 iunie 1897)

● „Depeșe” de felicitare

În Anuarul „Societății pentru fond de teatru român” dintre anii 1895—1911, găsim reproduse unele din telegramele primite cu prilejul adunărilor generale ale societății, care atestă largul ecou al ideii de teatru românesc.

IOSIF VULCAN, president

Felicit adunarea generală din Șimleu și doresc succes strălucit năzuințelor sale. (G. Dima, Bran)

IOSIF VULCAN

Salut respectuos adunarea și doresc succes pe calea către teatrul român. (*Dr. Uecerdea, Sibiu*)

IOSIF VULCAN

Vă salutăm cu însuflețire și dorim ca ideia să se realizeze cât de curînd. (*Un grup de intelectuali, Oradea Mare*)

IOSIF VULCAN

Dorim succes ilustrei adunări. (*Clubul diletanților din Bocșa Montană*)

IOSIF VULCAN

Binecuvîntată fie munca celor întruniți în numele Teatrului Român. (*Un grup de intelectuali din Sibiu*)

ADUNĂRII GENERALE A FONDULUI DE TEATRU ROMÂN

În numele moșilor din jurul Arieșului salutăm adunarea și comitetul, dorind succes strălucit. (*Andreica, Preda, Chirtoș-Cîmpeni*)

ANDREI COSMA

Oaspeții români de la scaldă din Sîngeorgiul-român felicită cu sufletul și cu inima adunarea de la Șimleu și îi urează înființarea unui teatru pe a cărui scenă tragedia și drama poporului românesc să inspire generației tinere iubirea de țară și să formeze eroi pentru înălțarea neamului nostru. (*Un grup de locuitori din Sîngeorgiul român*)

IOSIF VULCAN

Dacă toți vom fi un cuget și vom da mîna cu mîna, / falnic are să triumfe mîndra Thalie Română. / Neputînd noi lua parte, vă dorim succes deplin. / Pentru scopul adunării, goliți pocal de vin. / (*Nilvan, Șerb Colceriu, Butean, Elie Pop, Iuliu Leményi, Blaga, Marcu, Micu, Dragoș, Ghețe — Șomcuța Mare*)

DOMNULUI IOSIF VULCAN, PRESIDENT

Românii lugojeni însuflețiți pentru arta teatrală, salută Societatea care a făcut progres strălucit sub conducerea domniei-voastre și dorindu-vă succes, vă asigură și pe viitor de tot sprijinul. (*Un grup de locuitori din Lugoș*)

IOSIF VULCAN

Salutăm adunarea fondului de teatru, dorind ca Thalia română în scurt timp să aprindă facla sa civilizatoare. (*Un grup de români din Dej*)

VULCAN

Dorim izbîndă, Trăiască Teatrul Român. (*Reuniunea meseriașilor din Sebeș*)

IOSIF VULCAN

Urîndu-vă izbîndă la lucrările care tind la ridicarea neamului, tîlmăcim dorul nostru de a ne desfăta și adăpa într-un teatru național din comorile rare ale literaturii poporului nostru. (*Un grup de români din Satulung*)

DOMNULUI IOSIF VULCAN, PREȘEDINTE

Salutăm adunarea și-i dorim succese strălucite. Trăiască teatrul român ! (*Un grup de români din Caransebeș*)

IOSIF VULCAN

Salutăm pionierii Thaliei române. (*Săliștenii*)

— Salutăm cu bucurie adunarea fondului de teatru și dorim succes în manifestarea ei românească. (*Un grup din Brașov*)

„Onorate domnule președinte ! Splendidă adunare !

Regret că nu pot participa în persoană. Cu sufletul și inima sînt între d-voastre și salut cordial adunarea generală a Societății pentru crearea Teatrului Român. Doresc din suflet ca idealismul teatrului român să fie în veci nemuritor și să se realizeze cît de curînd. Tot odată vă rog ca să mă primiți și înscrieți, trecîndu-mă dintre membrii pe viață în numărul membrilor fondatori.

Să trăiască adunarea generală, trăiască Comitetul, trăiască neobositul muncitor pe terenul culturai naționale venerabilul președinte Iosif Vulcan.

Cu toată stima,
Georgiu Lazăr*

● Un tezaur de 18 secoli

„Dacă tempestățile grele, cari au trecut și nu arare-ori au chiar amenințat cu estirpare poporul nostru pe acest pămînt, nu ar fi împiedicat dezvoltarea noastră politică națională și culturală pe pămîntul vechei Dacii, atunci fără îndoială se înălța în decursul veacurilor — precum s-a întîmplat la popoarele din Apus — din acești gemeni teatru național român, independent față de influințele străine, din gîndirea și simțirea românească, pe deplin os din osul de simțire românească. (...)

Poporul român a dat o probă clasică a vitalității și a îndreptăririi sale la existență, nu prin o muncă gigantică culturală, de care era capabil și pentru care avea menițiune, ci prin *puterea sa de rezistență*, acea putere miraculoasă — fără păreche în istorie — care l-a susținut aici intact în cele morale 18 secoli, deși în cursul acesta vitreg al vremii nu a avut nici măcar un singur moment de respir liber.

Și opt-spre-zece secoli a păstrat Românul pe aceste văi și plaiuri adinc ascunși în inima sa și îmbrăcați în datinele și obiceiurile sale, în limba sa, gemenii artei clasice, apucați de la glorioșii străbuni. Un tezaur acesta de nemărginită creațiune artistică. Un izvor inepuizabil de concepții înalte, anume merit să constituie fondul intelectual și moral al unei înalte vieți culturale și artistice în Dacia lui Traian.

În fine a sunat ceasul desrobirei, ceasul trezirei din somnul letargic, care ne-a amortit brațele și prins în obezi gîndirea și simțirea națională.

Primul turneu oficial al Teatrului Național din București în Transilvania, sub conducerea prof. Ion Peretz (1919)

În față, de la stînga: Cleo Pan-Cernățeanu, Ion Petrescu, Mielu Constantinescu, C. I. Nottara, C. Petrescu, Adelina Mărculescu, prof. I. Peretz, V. Toneanu, N. Săvulescu, Tina Ștefănescu, și Elena Parizianu. În restul grupului, de la stînga: Virgil Vasilescu, I. Manu, M. Țancovici-Cosmin, G. Melișanu, Victor Bumbești, I. Dumitrescu, Marieta Sadova (n. Bîrsan), M. Mateescu, I. Șahighian, P. Vasiliu, C. Orendi, I. Tilvan, ș.a.

turneul de onoare

Unirea Transilvaniei se realizează, pe planul artei teatrale, printr-un prim act de comuniune artistică pornit dinspre București. Este vorba despre așa-numitul turneu de onoare întreprins de Teatrul Național din București în orașele transilvănene.

Pregătirile pentru acest turneu încep după Marea Adunare de la Alba Iulia. Se alcătuieste un colectiv de 43 de artiști și artiste în frunte cu Constantin Nottara, Ar. Demetriad, I. Petrescu, Zaharia Bîrsan, A. Barbelian, G. Ciprian, Ion Manu, Al. Critico, I. Tilvan, I. Vasiliu, Constanța Demetriad, Olimpia Bîrsan etc. Conducerea turneului a fost încredințată lui Ion Peretz, directorul general al teatrului, avînd director de scenă pe Nottara și Demetriad, iar regizor pe Victor Dumitrescu-Bumbești.

Repertoriul a fost alcătuit din piesele: *Răzvan și Vidra*, *Apus de soare*, *Ulaicu-Vodă*, *Bimbașa Sava* (de I. Peretz), *Fintina Blanduziei* și *Trandafirii roșii* — poemul lui Zaharia Bîrsan.

Organizarea pe teren a turneului, programat pentru o durată de 40 de zile cu reprezentații în toate centrele românești, a fost încredințată inspectorului general al teatrelor, Tiberiu Brediceanu.

Inițiativa Teatrului Național din București a fost salutată cu entuziasm de întreaga presă ardeleană. „Artiștii vor oferi idealul frumosului, entuziasmul, veselia și duioșia”. „Comedianții bucureșteni vin cu tot dragul”, „cu elanul inimei adevărate” să lase „o frumoasă dovadă de virtute” artistică. Ardelenii „acuma știu ce contribuție puternică pentru deschiderea sufletului românesc” aduc reprezentanții teatrului. „Vechea republică Atheniană făcea sărbătoarele din reprezentațiile teatrale. Așa vom face și noi.”

Zaharia Birsan fiind la Brașov își manifesta bucuria prin coloanele gazetei lui Barițiu, amintind că, „cu mult în urmă”, Fanny Tardini — „de care-și amintesc bătrîni” — a „jucat în Brașov în sala festivă a Gimnaziului”. În 1870 a venit în Ceteata de sub Timpa trupa lui Matei Millo, apoi Scaly, iar în 1880 Manolescu cu trupa comică și Ion Petrescu. „Acum vine Teatrul Național în frunte cu decanul Nottara; sosirea este vint de alinare, de sfîntă mîngiere în zilele învierii neamului.”

Pentru primirea artiștilor români se fac pregătiri speciale. Preoții și conducerea locale ale despărțămîntelor „Astrei”, care-și începuse activitatea, mobilizează satele; se alcătuiesc delegații de țărani, muncitori și intelectuali pentru a întîmpina pe trimișii Thaliei române; se organizează *banderii de călăreți* spre a da onorul și a asigura paza oaspeților în orașele respective și se refac în grabă vestitele fanfare țărănești pentru intonarea imnurilor naționale.

Ziarul „Renașterea Română” arată că „altă dată s-au strecurat doar cîte o manifestare a artei românești sub ochii severi ai cerberilor; s-au jucat și pe aici comediile neîntrecutului Iancu Luca Caragiale sau naivele scene ale bardului de la Mircești, dar niciodată nu a pătruns elanul biruitor al scenei românești ca acum, cînd se scaldă pentru întia oară în lumina atît de așteptată a libertății, simțire de mîndrie națională și suflu de viață românească prin glorificarea trecutului nostru plin de mariilde din literatura noastră națională”. Teatrul Național aduce pagini „rupte cu degete măiestre din istoria sbuciumată a marilor străbuni. Artiștii de la București sînt primii soli ai artei noastre dramatice. Înainte era foarte greu să pătrundă în Transilvania trupe teatrale românești. Generația mai în vîrstă își amintește de turneul Marelui artist Iancu Petrescu de acum 38 ani”. Apoi de a „însuflețitului” Zaharia Birsan și a lui Iancu Brzeanu, „marele nostru comedian”.

Sibiul, capitala provizorie a Transilvaniei, a rezervat artiștilor o primire grandioasă. Ion Agîrbiceanu publică în ziua sosirii rînduri entuziaste: „Bine ați venit între noi cei desrobiți, voi desrobitori ai sufletului omenesc!” (...) „Ne închinăm vouă artiștilor, slujitori ai templului în care sufletul nostru se va îmbrăca cu lumină deplină”.

Seria spectacolelor s-a deschis cu *Poemul Unirii*, „o alegorie cu un cald suflet patriotic” — notau cronicarii dramatici.¹ Au interpretat: Olimpia Birsan, care „a fost România, gravă, majestuoasă, plină de avînt”; Cleo Pan-Cernăteanu „întruchipînd” Moldova „cu accente calde, duioase”; domnișoara Charlotta Brodier, „plină de dragă-lășenie”; Bucovina, iar „împetuoasa domnișoară M. Ignătescu — Transilvania”. De un „puternic dramatism” a fost domnișoara Tina Ștefănescu; „apariția ei a fost surprinzătoare revelație a unui talent de tragediană”. Dorobanțu a „vorbit” prin „glasul cald și vibrător, apăsător” al lui M. Constantinescu.

În *Apus de soare*, în care „vibrează sufletul românesc, domnul Nottara, — care a avut partea leului, — a înviat pe scumpul nostru Ștefan” (...) „Cînd striga pe urma lui Petru Rareș să ducă multă sănătate Rareșoaielor, nu mai știai dacă-i glasul domnitorului, al boierului ori al țaranului”. „E însuși tipul românului”. „Domnul Petrescu a însuflețit caracterul hotărît al lui Moghilă”. „Suava și plina de farmec Olimpia Birsan” a adus „cuceritoarea nevinovăție” a Oanei; domnișoara Ignătescu a fost „o doamnă Maria senină și bună”, Marietta Birsan „un delicios Țugulea-Moghilă”; Duțulescu, Săvulescu și Vasilescu a „trei figuri plastic realizate”.

Despre jocol din *Trandafirii roșii*, „poem închinat sacrificiului”, reprezentat în zilele următoare, cronicarii notau că Olimpia Birsan a avut partea cea mai grea a rolurilor feminine. Ea a „spus versurile” precum „altă dată o făcea numai divina Aristizza Romanescu”. C. Nottara („a cărui pășire în scenă aduce totdeauna o atmosferă de noblețe artistică”), secundat de „mănușchii de tinere talente”, în frunte cu Aurel Athanasescu și Cleo Pan, „a dat meritată interpretare fermecătorului poem”.

Răzvan și Vidra a „prilejuit” sărbătorirea puternicului talent al lui Iancu Petrescu, care a mai străbătut odată Transilvania noastră, acum 38 de ani.

¹ Al. Hodoș, A. P. Bănuț etc.

„Între români“ este un „entuziasm ce nu se poate spune“; „acum și străinii s-au convins de soliditatea culturii românești“. „Ieri l-am avut pe Atanasiu între noi, azi pe Nottara; mâine va fi Enescu“.

În zilele care au mai fost programate s-au ținut ședințe festive la sediul „Astreii“, în cadrul cărora au fost „așezate cununi de lauri pe frunțile domnilor Nottara, Zaharia Birsan și I. Petrescu, considerat cel mai bun interpret al rolurilor țărănești“.

În Blajul Cîmpiei Libertății, *mica noastră Romă*, centrul vieții spirituale ardelenene, *arta românească* a fost primită cu același entuziasm.

(...) S-au destrămat acum cătușele care înlănuiau zborul firesc al artei românești. Ea își îndine de data aceasta aripile planînd în astre, triumfală, peste vechile plaiuri străbune. (...) Voi artiștii puneți temelii statornice pentru templul glorios al artei românești în care vitregia vremurilor nouă nu ne-a dat răgaz să ne închinăm pînă acum. Bine ați venit în numele artei, iubiți artiști! Ardealul desrobot vă primește cu brațele deschise, punînd la picioarele voastre dragostea și recunoștința cea mai fierbinte“.

Artiștii au sosit la Blaj „într-o zi de sîmbătă“. „Gara este în haină de sărbătoare“. Tineretul a format un cordon pe peron, în timp ce fanfara intona „Deșteaptă-te române“, secundat de un public imens care striga „Vivat!“ „Binevenitează“ Octavian Prie, răspunzînd Peretz, după care artiștii străbat sub ploaia de flori strada care duce în Piața Unirii, unde ei sînt obiectul unei manifestații populare impresionante. „C. Nottara plîngea de emoție, în văzul tuturor“, notează reporterul. Artiștii sînt primiți la Mitropolie și reținuți la masă.

După-amiază se desfășoară o șezătoare literară al cărei venit a fost destinat ajutorării mamei eroinei Maria Puia (care a murit în temniță, acolo unde a fost încarcerată pentru poezia „Vrem Ardealul“). Seara și în zilele care au urmat s-au desfășurat reprezentațiile teatrale anunțate. Pentru a pregăti publicul, cele două gazete blăjene: cotidianul *Unirea* și săptămînalul *Unirea Poporului* au publicat largi rezumate ale pieselor.²

Piesele au înregistrat un entuziasm necunoscut pînă atunci în astfel de ocazii. „După fiecare act scena este acoperită de o ploaie de flori“; „aplauzele nu conțenesc“. Au fost „ore de înălțare sufletească în marea seninătate a artei“, ceea ce dovedește că „teatrul va trebui să fie o școală pururi deschisă“; ar trebui deci „să avem cit mai multe centre, areopage, unde adevărul să se îmbrace în vraja frumosului care să te supună“.

Dintre interpreți, „Nottara a fost acela care a uimit“. „Este o mîndrie națională“. Cronicarul „Unirii“ enumeră, calificînd entuziasit și pe ceilalți artiști. Dar „cine ar putea reliefa toate talentele artiștilor care au jucat acum la Blaj? Noi pururea ne vom cugeta la ei. Ne-au dat ce au avut mai prețios: puterea talentului lor. Le mulțumim“; îndeosebi, „domnului Nottara care ne-a adus sufletul său mare și arta sa fără pereche“.³

„Aceleași nespuse bucurii au fost înregistrate în toate marile centre românești transilvănene pe care le-au străbătut „fainii noștri comedianți români, drăguții de ei!“.

* * *

Aniversarea activității teatrale din Transilvania anilor 1918—1919 prilejuiește reînvierea unor fapte și figuri dispărute, dar neuitate din viața noastră artistică, descoperă un capitol prea puțin cunoscut din istoria teatrului nostru, în care actul lor de artă, identificat cu idealurile de unire și cu pietatea adîncă față de înaintași, vorbește cu evidentă despre rolul activ jucat de reprezentanții Thaliei în modelarea sufletului românesc, în tresărirea lui la o viață nouă, liberă, independentă.

Emil Boșca-Mălin

² „Unirea“, nr. 92 și 95/1919; „Unirea Poporului“, nr. 15/1919.

³ În ziua plecării s-a oferit trupei un banchet. „Voi păstra în sufletul meu cea mai frumoasă amintire asupra acelor zile petrecute în Blaj. Publicul a fost chintesența intelectualității ardelenene“, spuse Nottara printre altele în toastul său.

Ion Manu, cu geniul său epigramatic recunoscut, improviza: „În ceasul cînd voi fi să mor / Voi zice: cit am fost actor / Urcai al cerului cînd am fost la Blaj“.